

---

---

## ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА США\*

Олена МИХАЙЛЕНКО

Радикальні політичні, економічні та соціальні зміни в державі спричинили серйозні зрушення в системах і структурах освіти на всіх її рівнях, у тому числі у вищій школі. Юридична освіта є однією з основних галузей вищої освіти в Україні. Саме зараз постає необхідність реформи системи підготовки фахівців-юристів. Сучасні випускники вищих юридичних навчальних закладів повинні відповідати вимогам держави і суспільства, бути конкурентоспроможними на ринку праці. Міжнародні зв'язки та використання досвіду демократичних країн особливо актуальні для підвищення якості юридичної освіти.

Аспекти юридичної освіти в Україні розглядаються у працях В. Андрейцева, Н. Болотіної, С. Гусарева, В. Єлова, О. Задорожного, Н. Караваєва, В. Журавського, В. Комарова, О. Скакуна, А. Столяренко, О. Тихомирова, Д. Фіолевського, Ю. Шемшученко та інших.

Юридична професія та освіта в США розглядаються у працях В. Бігуна, М. Барщевського, О. Бойко, Роберта У. Гордона, О. Костромова, К. Грищенко, Анкет Кук, Мейер Д. Вільяма, А. Мережко, Девіза Піттса, Роя Стакі, Джона А. Сіберта, Джозефа А. Троттера та інших.

Метою даної статті є порівняльний аналіз юридичної освіти в Україні та США, а саме: правила вступу до вищих юридичних навчальних закладів, освітньо-кваліфікаційні рівні (ОКР), освітньо-професійні програми, форми і методи навчання та навчальну практику.

Аналізуючи вимоги вступу до юридичних навчальних закладів України, виявлено, що вступник має подати заяву до обраного юридичного вузу, а також до заяви додає документ державного зразка про повну загальну середню освіту (документ про здобутий освітньо-кваліфікаційний рівень або документ про базову загальну середню освіту), сертифікати Українського центру оцінювання якості освіти із наступних дисциплін: українська мова та література, історія України. Для конкурсного відбору вступників зараховуються результати зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, підтверджені сертифікатами Українського центру оцінювання якості освіти з результатами оцінювання від 100 до 200 балів. Сертифікати нижче встановленого рівня (124 бали за 100-бальною шкалою оцінювання) прийнятною комісією не приймаються [4; 5; 7].

Як правило, рівень прохідного балу залежить від престижності вищого навчального закладу.

“Вступна компанія” до юридичних коледжів США є більш складною та вимогливою і передбачає наявність освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавра мистецтв”; тест-іспит, який називається LSAT (Law School Admission Test), за допомогою якого перевіряється готовність потенційного студента опанувати програму в галузі юриспруденції, володіння достатнім рівнем знань, логікою та аналітичним мисленням, що є вкрай необхідними чинниками успішного навчання та подальшого оволодіння необхідними знаннями, вміннями та професійними навичками, а також враховується ряд інших критеріїв.

Тому, на нашу думку, одним із важливих завдань сьогодення щодо вдосконалення юридичної освіти України є розробка і впровадження такої системи відбору, яка б передбачала діагностику професійної придатності, від якої залежатиме якість професійної підготовки майбутніх фахівців-юристів у вищих юридичних навчальних закладах України.

Щодо освітньо-кваліфікаційних рівнів у вищих юридичних навчальних закладах України та США, то вони дуже різняться.

Так, в Україні затверджені наступні освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст та магістр, які можна отримати у таких навчальних закладах, як університети, академії, інститути, коледжі та технікуми [1; 2, с. 114–116].

Науковий пошук показав, що у рамках професійної підготовки юридичних коледжів США реалізуються освітньо-професійні програми Доктора юриспруденції та Магістра права.

Основною метою ступеня Доктора юриспруденції (3-4 роки навчання) є надання професійного навчання для тих, хто хоче стати юристом і отримати ліцензію на юридичну та адвокатську практику майже в усіх штатах США. Освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр права” (1 рік навчання) має на меті більш вузьку спеціалізацію в галузі юриспруденції (міжнародного, кримінального, комерційного, сімейного права, захисту інтелектуальної власності тощо) після отримання освітньо-кваліфікаційного рівня “Доктора юриспруденції”.

Отже, впровадження різноманітності вузької спеціалізації на старших курсах вищих юридичних навчальних закладах України могло б стати важливим елементом реформування вітчизняної юридичної освіти.

Порівняльний аналіз форм і методів навчання, що використовуються в американських та українських ВНЗ показав, що професійна підготовка фахівців-юристів в Україні передбачає наступні форми навчання: лекції, семінари; практичні, лабораторні, індивідуальні заняття; написання

контрольних робіт в аудиторії під контролем викладача або вдома: самостійна робота, а також курсові, дипломні проекти.

Аналіз форм та методів навчання американських юридичних коледжів (кейс-методу, "сскратівського" методу та проблемних методів) дає змогу стверджувати, що вони мають більш прикладну спрямованість і орієнтовані на формування у майбутніх фахівців-юристів практичних вмінь і навичок, у той час як значна частина форм та методів навчання у вітчизняних юридичних навчальних закладах мають теоретичний характер.

У процесі дослідження нами було встановлено, що в юридичних навчальних закладах України, як і в юридичних коледжах США, навчальний процес відбувається за кредитно-трансферною системою – це система, яка створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури виміру й порівняння між закладами освіти результатів навчання студентів, їхнього академічного визнання. Вона розроблена для забезпечення мобільності студентів, спрощує розуміння і порівняння ОПП та досягнень студентів між вітчизняними та іноземними навчальними закладами [8; 9; 10].

Аналіз навчального навантаження студентів обох країн за цією системою дає можливість стверджувати, що навчальне навантаження студента ВІОНЗ України денної форми навчання впродовж навчального року становить 60 кредитів. В той час, як в американських юридичних коледжах навчальне навантаження студента денної форми навчання впродовж навчального року становить 30 кредитів. Крім того, науковий пошук показав, що кількість академічних годин на один кредит у вищих юридичних навчальних закладах України становить 36 годин, в той час, як в юридичних коледжах США на один кредит відводиться приблизно 12-15 годин.

Отже, навчальне навантаження студентів на один рік у юридичних коледжах США становить приблизно 360-450 годин, а у студентів вищих юридичних навчальних закладах України приблизно 2160 годин. Таким чином, можна зробити висновок, що навчальне навантаження студентів США на один рік приблизно у 5 разів менше, ніж у студентів юридичних навчальних закладів України.

Найбільш цілісне уявлення про зміст юридичної освіти в обох країнах дає аналіз навчальних планів та програм підготовки фахівців-юристів.

У юридичних коледжах США навчальні плани включають тільки цикл професійної підготовки, який складається з обов'язкових навчальних дисциплін та дисциплін за вибором студента.

У вітчизняній юридичній освіті застосовуються інші підходи до формування навчальних планів та програм.

Узагальнення результатів аналізу змісту підготовки фахівців-юристів України свідчить, що навчальні дисципліни поділяються на обов'язкові та вибіркові (дисципліни самостійного вибору вищого навчального закладу та

самостійного вибору студента). Крім того, навчальні дисципліни поділяються на наступні цикли: цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, цикл природно-наукової (фундаментальної) підготовки та цикл дисциплін професійної та практичної підготовки [8; 9; 10].

Отже, узагальнення результатів аналізу ОПІ вищих юридичних навчальних закладів дозволяє стверджувати, що середня кількість годин теоретичного навчання для отримання освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, становить 7848 годин (приблизно 218 кредити), з них: обов’язкові навчальні дисципліни охоплюють 5256 годин (приблизно 146 кредитів), що становить приблизно 67% від загального навчального часу та вибіркові дисципліни – 2592 годин (приблизно 72 кредити), що становить приблизно 33% від загального часу теоретичного навчання.

У юридичних коледжах США для отримання ступеня Доктор юриспруденції студентам необхідно отримати, як мінімум, 86 кредитів з теоретичного та практичного навчання, що становить близько 1032-1290 годин. Серед них 58 кредитів (696-870 годин) відводиться на вивчення обов’язкових навчальних дисциплін, що становить приблизно 67% від загальної кількості кредитів та 28 кредитів (336-420 годин) на вибіркові дисципліни, що становить близько 33%.

Таким чином, як ми бачимо, відсоток на обов’язкові та вибіркові навчальні дисципліни обох країн співпадає, але різниця полягає у тому, що всі обов’язкові та вибіркові навчальні дисципліни у юридичних коледжах США відносяться до циклу професійної та практичної підготовки, крім того, американські юридичні коледжі надають студентам надзвичайну широку можливість обирати напрямок спеціалізації завдяки різноманітності вибірових дисциплін, кількість яких становить приблизно 250, які орієнтовані на засвоєння вузькоспеціалізованих знань і дають можливість приділяти достатньо уваги формуванню спеціальних знань та розвитку практичних вмінь і навичок.

Освітньо-кваліфікаційний рівень “спеціаліст” у ЮВНЗ України вимагає навчання протягом одного року і отримання 60 кредитів (2160 годин), з яких 756 годин (21 кредит) з обов’язкових навчальних дисциплін і 1404 години (39 кредитів) з вибірових дисциплін теоретичного та практичного навчання.

У юридичних коледжах США для отримання освітньо-кваліфікаційного рівня “магістра права” (1 рік навчання) необхідно отримати, як мінімум, 24 академічні кредити (288-360 годин), з них 9 кредитів з обов’язкових навчальних дисциплін і 15 кредитів з вибірових дисциплін у конкретній галузі юриспруденції.

Отже, навантаження студентів при отриманні освітньо-кваліфікаційних рівнів “спеціаліст” – в Україні та “магістр права” – в США також значно менше в США (майже у 6 разів), ніж в Україні.

Істотне значення у вищих юридичних навчальних закладах надається практиці. Розглянемо організацію практичного навчання майбутніх фахівців-юристів України та США.

С.Гусарев та О.Тихомиров виділяють такі основні види практики в українських вищих юридичних закладах освіти: позанавчальна, ознайомча та стажування. Практика студентів проводиться на базах практики, які визначаються вищим навчальним закладом та замовниками на підготовку фахівців. Також студенти можуть самостійно з дозволу відповідних кафедр підбирати для себе місце проходження практики [2, с. 167–168].

Крім того, наказом № 592 від 03.08.2006 р. Міністерством освіти і науки України було затверджено положення про створення та роботу юридичних клінік на базі вищих юридичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації незалежно від форм власності й підпорядкування. Але слід зазначити, що перші юридичні клініки в окремих вищих юридичних навчальних закладах з'явилися в другій половині 90-х років XX століття (Львівська Комерційна Академія – 1997 р., Юридичний інститут Одеського державного університету – 1998 р.).

Метою юридичних клінік є створення належних умов для набуття громадянами необхідного обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні; надання безоплатної правової допомоги особам, які потребують соціального захисту та підтримки; отримання студентами старших курсів юридичних спеціальностей практичних навичок юриста; підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості й людської гідності; розширення співробітництва ВЮНЗ із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції, державної влади й місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями; впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг [3; 6; 11].

Юридичні клініки у юридичних коледжах США були створені значно раніше (перша – у 1904 році). Тому робота американських юридичних клінік добре налагоджена і ВЮНЗ України варто звернути увагу на досвід роботи цих клінік.

Навчальний план підготовки бакалавра права і спеціаліста передбачає обов'язкове проходження навчальної й виробничої практики. Навчальну практику проходять студенти другого курсу в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування. Виробничу практику проходять студенти третього курсу у відділах кадрів підприємств, установ, організацій. Під час проходження виробничої практики студенти 4 і 5 курсів під керівництвом викладача та керівника від бази практики можуть брати участь у вирішенні конкретних юридичних справ. За результатами проходження практики студент складає залік, який підлягає диференційованій оцінці.

Навчальний план підготовки магістрів ВІОНЗ передбачає обов'язкове проходження виробничої та науково-педагогічної практики.

Метою науково-педагогічної практики є формування у студентів професійних умінь і навичок з підготовки та проведення навчальних занять (лекційних, семінарських, практичних, лабораторних); розвиток вмінь і навичок, які визначають педагогічну майстерність викладача юридичних дисциплін; виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у професійній діяльності.

Науково-педагогічна практика магістрантів проводиться, як правило, на базі кафедр юридичних навчальних закладів.

Загальна кількість годин та кредитів практичного навчання становить: бакалавр – 320 годин (9 кредитів), спеціаліст – 240 годин (9 кредитів), магістр – 432 години (12 кредитів) [8].

У ході наукового пошуку встановлено, що практичне навчання у юридичних коледжах США поділяється на:

1. Практика, що заснована на моделюванні.
2. Практика внутрішніх клінік.
3. Стажування.
4. Практика “pro – bono” (безкоштовне надання юридичних послуг малозабезпеченим людям).

Хоча види практик і мають відмінні назви в юридичних навчальних закладах України та США, аналіз навчальних програм практичного навчання обох країн показав, що вони мають спільну мету. Відмінним є:

1. Обов'язковість практики: в Україні практичне навчання є обов'язковою умовою отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр права”, “спеціаліст” та “магістр”. В США практика у більшості юридичних коледжів не є обов'язковою, вона відноситься до вибіркових дисциплін.

2. Кількість годин, відведених на практичне навчання. В юридичних навчальних закладах України для отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр права”, “спеціаліст” та “магістр” кількість годин та кредитів практичного навчання встановлює навчальний заклад. У юридичних коледжах США кількість годин та кредитів на практичне навчання обирають студенти. Кількість годин на 1 кредит стажування юридичні коледжі встановлюють самостійно (від 40 до 60 годин).

3. Досвід роботи юридичних клінік.

Проаналізовані матеріали дали можливість прийти до висновку, що система професійної підготовки фахівців-юристів в Україні та США має певні відмінності, а саме: відрізняються правила вступу до вищих юридичних навчальних закладів, освітньо-кваліфікаційні рівні, форми і методи навчання, організація практичного навчання, підходи до формування навчальних планів і програм та обсяг навчального

навантаження студентів. Існують також спільні риси, до яких відносяться: багаторівневий характер системи професійної підготовки, співвідношення обов'язкових та вибіркових дисциплін та функціонування юридичних клінік.

У кожній з цих систем професійної підготовки є свої переваги і недоліки.

Переваги та недоліки систем професійної підготовки фахівців-юристів обох країн представлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Переваги та недоліки систем професійної підготовки фахівців-юристів у юридичних навчальних закладах України та США

Країна	Переваги	Недоліки
США	Можливість отримання вузької спеціалізації в галузі юриспруденції; застосування у практичній діяльності різноманітних юридичних "клінік"; поєднання кейс-методу з "сократівським" методом, який дає можливість підготовки творчої особистості фахівця, здатого до самореалізації та самовдосконалення; використання "комбінованих" програм в освітній практиці; надання урядом студентам фінансової допомоги на навчання, що дає можливість отримати юридичну освіту малозабезпеченим верствам населення.	Віднесення практичного навчання до вибіркових дисциплін, лише платне навчання.
Україна	Використання різних форм навчання, поєднання поза навчальної та ознайомчої практики в процесі навчання, наявність можливості безкоштовного навчання.	Відсутність достатнього фінансування, спеціалізації студентів-правників; проблема працевлаштування випускників-юристів; низька якість професійної підготовки фахівців-юристів у ЮНЗ

Отже, як свідчить науковий пошук, юридична освіта України перебуває на етапі реформування і потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Використання досвіду юридичних навчальних закладів США сприятиме вдосконаленню системи професійної підготовки у ВЮЗ освіти України та розробці й впровадженню нових сучасних методів навчання.

Таким чином, вважаємо за доцільне зробити деякі висновки щодо можливостей використання раціональних ідей американського досвіду у освітній практиці юридичних навчальних закладів України:

1. Вартими уваги та творчого використання є вимоги вступу до юридичних навчальних закладів США, а саме: вступний тест, завдяки якому перевіряється готовність потенційного студента опанувати програму в

галузі юриспруденції, володіння достатнім рівнем знань, логікою та аналітичним мисленням.

2. Пріоритетного значення при підготовці фахівців-юристів у юридичних коледжах США надають освітньо-професійним програмам, які складаються з великої кількості вибіркових дисциплін, що дає студентам унікальну можливість обрати ті навчальні дисципліни, які відповідають їх інтересам та обраній спеціалізації. Отже, позитивний вплив на процес навчання у ЮНЗ України мало б розширення можливостей вибору студентами навчальних дисциплін за інтересами.

3. Значний інтерес має досвід американських юридичних коледжів щодо використання таких методів навчання, як кейс-метод, “сократівський” метод та проблемні методи, які значно сприяють не тільки отриманню теоретичних знань, а й формуванню практичних навичок майбутніх фахівців-юристів та розвитку критичного мислення.

4. Цінним здобутком у юридичних коледжах США є широкий вибір вузької спеціалізації. Впровадження різноманітної вузької спеціалізації на старших курсах у ЮНЗ України могло б сприяти більш якійсь підготовці фахівців-юристів.

5. Заслужують на увагу зміст практичного навчання та численні юридичні клініки, які можуть обрати студенти для проходження практики, де вони на практиці можуть застосувати отримані знання через представлення реальних клієнтів у судах; розробку заяв, клопотань; проведення правового дослідження; прийняття участі у дебатах державних судів та інше.

6. Важливим елементом реформування юридичної освіти України повинно стати збільшення обсягу навантаження спеціальних дисциплін за рахунок зменшення кількості годин, відведених на загальноосвітні навчальні дисципліни.

Крім того, на нашу думку, на сьогоднішній день усі вищі юридичні навчальні заклади України мають ставити за мету співробітництво із зарубіжними ВЮЗ освіти, а саме: розробка спільних програм, обмін науковим досвідом, участь у міжнародних проектах та використання перспективних здобутків зарубіжних юридичних навчальних закладів.

Відбір перспективних ідей американського досвіду має відповідати наступним умовам: відповідність цілям підготовки фахівців-юристів для вітчизняної правової діяльності та можливість творчого застосування до освітнього процесу навчальних закладів України, оскільки механічне копіювання позитивних елементів швидше нашкодить, ніж сприятиме зростанню ефективності підготовки майбутніх фахівців.



1. *Беличева С. А.* Юридическая педагогика: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 021100 [Текст] / С. А. Беличева, Л. И. Беляева, А. В. Буданов. / Под ред. проф. А. М. Столяренко. – М. : Издательство Юнити-Дана, 2004. – 895 с. – ISBN: 5-238-00621-7.
2. *Гусарев С. Д.* Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) [Текст] : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – [вид. 2-ге., перероб.]. – К. : Знання, 2006. – 487 с. – ISBN 966-346-091-1.
3. *Кобликов А. С.* Юридическая этика [Текст] : учебник для вузов – 3-е изд., изм. / А. С. Кобликов. – М. : Норма, 2005 – 176 с.
4. *Скакун О. Ф.* Государственный стандарт высшего юридического образования в контексте международных и национальных стандартов юридических профессий [Текст] / О. Ф. Скакун // Проблемы вищої юридичної освіти: Тез. доп. та наук. повідом. наук. - метод. конф. Харків, 18-19 грудня 2001 р. / За ред. В. В. Комарова. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 37–38.
5. *Скакун О. Ф.* Юридическая деонтология: Учебник [Текст] / О. Ф. Скакун. – Харьков : Эспада, 2002. – 504 с. – ISBN 966-7870-08-1.
6. “Юридичні клініки” в Україні: роль, завдання та організаційно-правові форми [Текст] / За ред. М. В. Дуліби. – К. : “МП Леся”, 2003.

**Використані Internet-джерела:**

7. DePaul University College of Law: Academic Programs. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.depaul.edu/> – Заголовок з екрану.
8. Міністерство освіти і науки. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Юридичний інститут. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [law.pu.if.ua/ects/category/4.html?download=1%3Aeuropean-credit](http://law.pu.if.ua/ects/category/4.html?download=1%3Aeuropean-credit) – Заголовок з екрану.
9. Інформаційний пакет. doc – Харківський національний університет внутрішніх справ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [univd.edu.ua/ibportal/userfiles/.../Інформаційний%20пакет.doc](http://univd.edu.ua/ibportal/userfiles/.../Інформаційний%20пакет.doc) – Заголовок з екрану.
10. Донецький Юридичний Інститут. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [dli.donetsk.ua/index.php?option=com\\_rokdownloads&view...](http://dli.donetsk.ua/index.php?option=com_rokdownloads&view...) – Заголовок з екрану.
11. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.uazakon.com/.../idx14114.htm](http://www.uazakon.com/.../idx14114.htm) – Заголовок з екрану.